

Masarykova univerzita v Brně- Právnická fakulta. Vzdělávací a ediční středisko, Veveří 70, 611 80 Brno

telefon: 05/41 559 323
E-mail: ivanah@law.muni.cz

telefon, fax: 05/41 559 322
michlova@law.muni.cz

DIČ: 288-00216224

Pozn.: ceny jsou uváděny vč. DPH, dodavatel fakturuje poštovné a balné, knihkupecům poskytujeme rabat

Výběr publikací vydaných na PrF MU v Brně a připravovaná díla pro rok 2000

editör: Průcha, P.: Aktuální otázky reformy veřejné správy
sborník, 1. vydání 2000, 180 str., 165 Kč

Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo
učebnice, 1. vydání 1998, 313 str., 294 Kč

Rázková, R.: Dějiny právní filozofie
učebnice, dotisk 2. přepracovaného vydání 1998, 256 str., 212 Kč

Rozehnalová, N., Týč, V.: Evropské mezinárodní právo soukromé
monografie, 1. vydání 1998, 347 str., 248 Kč

Týč, V.: Evropská unie a její právo pro začátečníky
praktická příručka, 2. vydání 2000, 67 str., 38 Kč

Pařízková, I. Finance územních samosprávných celků
monografie, 1. vydání 1999, 186 str., 202 Kč

Macur, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu
monografie, 1. vydání 2000, 251 str., 390 Kč

Pekárek, M.: Majetková účast občanů v družstvech a její právní aspekty
monografie, 1. vydání 1999, 234 str., 260 Kč

Rozehnalová, N.: Mezinárodní právo obchodní. II. Díl. Řešení sporů
učebnice, 2. přepracované vydání 1999, 182 str., 164 Kč

Kuchta, J.: Nutná obrana
monografie, 1. vydání 1999, 220 str., 243 Kč

Pokorná, J.: Obchodní společnosti - judikatura a literatura
nelepená vazba, 1. vydání 1999, 357 str., 315 Kč

Honcová, R.: Odpovědnost za škodu způsobenou vadou výrobku. Odpovědnost za výrobek.
Monografie, 1. vydání 1999, 274 str., 420 Kč

Průchová, I., Chyba, J.: Omezení vlastnického práva k pozemku z důvodu obecného zájmu
monografie, 1. vydání 1998, 186 str., 259 Kč

editör: Židlická, M.: ORBIS IVRIS ROMANI
časopis, 1. vydání 1998, 281 str., 330 Kč /tuzemská cena/

Kroupa, J. a kolektiv: Politologie
učebnice, dotisk 2. přepracovaného vydání 1998, 255 str., 235 Kč

Pekárek, M., Průchová, I.: Praktikum z pozemkového práva

Knihovna FSS MU Brno

4 2 4 0 7 1 6 3 2 8

H 1-210

R

ZÁKLADY STÁTOVĚDY

2. vydání

Jan Filip
Jan Svatoň
Josef Zimek

Masarykova univerzita, Brno, 2000

- b) **systém vícekolový** – je založen na tom, že v každém kole je vyřazen nejméně úspěšný kandidát až zůstane vítěz, pokud již ovšem dříve některý z kandidátů nezískal absolutní většinu,
- c) **systém alternativního hlasování**¹⁵ – odpadá nákladné opakování voleb. Voliči mají možnost (někdy povinnost) určit své pořadí kandidátů a podle jejich preferencí se v případě, že by nikdo v 1. skrutiniu nezískal absolutní většinu, určí, kdo bude zvolen na základě druhých, třetích atd. preferencí.]

5.3.2 Proporcionální volební techniky

Proporcionální volební techniky neboli poměrné zastoupení tvoří množství volebních formulí, které jsou založeny na myšlence odrazit více či méně věrně podporu různých politických stran a linií ve voličstvu. Vychází tak z neoddiskutovatelné reality 20. století, tj. existence politických stran a současně navazují na tradiční úsilí o ochranu menšin (sub 5.1.1.).

V současnosti v Evropě proporcionální volební techniky **převažují**. V různých podobách a kombinacích se např. ze zemí Rady Evropy uplatňují při parlamentních volbách v Belgii, Holandsku, Lucembursku, Lichtenštejnsku, Švédsku, Dánsku, Norsku, Finsku, Islandu, Turecku, Řecku, Itálii, Portugalsku, Španělsku, Švýcarsku, SRN, Rakousku, Maďarsku a u nás.

Jde o velké množství různých technik, z nichž je možno zmínit se zde jen o nejvýznamnějších, které si můžeme přiblížit následujícím způsobem.

a) Systémy volebního čísla a volebního kvocientu

Pro zajištění poměrného zastoupení sehrává klíčovou roli způsob, kterým se odevzdané hlasy převádí do rozdělení křesel. Možno zde klasifikovat dvě základní skupiny postupů, na nichž je výpočet volebního výsledku založen.

¹⁵S ohledem místo na jeho používání se označuje jako *australský systém*.

První skupinu tvoří systémy volebního čísla nebo volebního kvocientu. Ve volebním zákonodárství se tyto termíny používají zpravidla promiscue. Někdy se jim ale přidává odlišný význam, což následující přehled respektuje.

Mezi systémy volebního kvocientu můžeme řadit ty techniky, které při vypočítávání podílu křesel, který má připadnout politické straně postupují tím způsobem, že nejdříve zjišťují, kolik bylo odevzdáno hlasů a kolik z toho připadne na jeden mandát. Tento výsledek se získává dělicí operací, kde dělencem je celkový počet odevzdaných hlasů (H) a dělitelem celkový počet mandátů (M), které se mají rozdělit. Podíl je označován jako volební kvocient (Q). Někde se používá též počet hlasů, které obdržela strana (H_s) a mandátů, které má obdržet (M_s). Kandidátní listina poté obdrží tolik mandátů, kolikrát je Q obsaženo v jí získaném počtu hlasů. **Základní formule výpočtu** jsou následující:

a) Hareova formule „ $Q = [H : M]^k$ “

b) Hagenbach-Bischoffova formule „ $Q = [H : (M + 1)]^k$ “

c) Droopova formule „ $Q = [H : (M + 1)] + 1]^k$ “

d) Formule Imperiali „ $Q = [H : (M + 2)]^k$ “

e) Hare-Niemeyerova formule „ $M_s = [(H_s \times M) : H]^k$ “

f) **automatické volební číslo** – od volebního kvocientu Q se liší tím, že se nevypočítává jako určitý podíl hlasů na jeden mandát, nýbrž je stanoveno dopředu. To zase má za následek, že nelze předem stanovit celkový počet mandátů, jež budou obsazeny, neboť to záleží na účasti voličů a jejich hlasování.

b) Systémy pro využití zbytkových hlasů

Při použití způsobů zjišťování volebních výsledků nutně vzniká problém, jak naložit s nevyužitými hlasy a s nepřidělenými mandáty.

V praxi totiž volební kvocient Q nikdy není přesným násobkem volebního zisku určité kandidující strany. Pro řešení tohoto problému byly vyvinuty následující postupy:

- a) systém **největšího absolutního zbytku** – zbylý mandát (mandáty) připadne straně (stranám), která má největší počet nevyužitých hlasů;
- b) systém **největšího relativního zbytku** – odstraňuje některé nepřesnosti předchozího systému, který se používá v řadě případů metody volebního kvocientu nebo v systému Hare-Niemeyerově. Je založen na úvaze, podle které nelze srovnávat absolutní zbytky hlasů stran, nýbrž jejich poměry;
- c) systém **největšího průměru** – zbylý mandát získá volební strana, která při jeho přidělení vykáže nejvyšší průměr hlasů na zisk jednoho mandátu;
- d) systém **celostátní kandidátní listiny** – je založen na tom, že se nevyužité hlasy i mandáty převádějí na celostátní úroveň a zde rozdělují s tím, že se o případných nerozdělených mandátech rozhodne podle některé ze zde uvedených metod (viz a – b);
- e) systém **jediného skrutinia** – vylučuje možnost nerozdělených mandátů dvojným způsobem. Buď se postupuje podle vzorce $Q = [H : (M + n)]$, kde se za „ n “ postupně dosazují čísla 1, 2, 3, atd. tak dlouho, až se vypočítá kvocient Q , který umožní hned napoprvé rozdělit všechny mandáty. Druhý způsob spočívá v použití obvykle d'Hondtova systému (viz níže), kdy se Q rovná poslednímu podílu, na který ještě připadne zisk mandátu.

c) Systémy volebního dělitele

Celkově však problémy spojené se zbylými mandáty odstraňuje jiná forma proporčních volebních technik, která je označována jako systém volebního dělitele (Divisorenverfahren, Höchstzahlverfahren, highest average formula). Někdy jsou též podle autora jejich původní varianty Victora d'Hondta označovány jako systém největšího průměru. Jsou **založeny na premise**, podle které není spravedlivé, aby nějaká volební strana obdržela mandát dříve než jiná

strana, která má vyšší průměrný počet hlasů připadajících na jeden mandát. Na základě číselných řad použitých při výpočtech můžeme klasifikovat následující systémy:

- a) systém **d'Hondtův** – dělení se provádí řadou čísel 1, 2, 3 atd. Je nazván podle autora systému volebního dělitele. Dělitele v něm lze též vyjádřit matematicky jako „ n “;
- b) systém **Imperialiho** – je stejný jako d'Hondtův, avšak vynechává se dělení číslem 1, čímž se zmírňuje výhoda velkých stran, neboť rozdíl mezi dělením čísly 1 a 2 oproti 2 a 3 se snižuje na polovinu. Dělitele v něm lze též vyjádřit matematicky jako „ $/(n + 1) : 2$ “;
- c) systém **Saint-Lagueův** – známe jej z našich obecních voleb, kdy se dělí řadou lichých čísel 1,3,5 atd. Dělitele v něm lze též vyjádřit matematicky jako „ $[2n - 1]$ “. Předností tohoto systému je matematicky prokázaná neutralita vůči malým i velkým stranám, stejně jako jejich sdružování do volebních koalic,
- d) **vyrovnávací** metoda – tzv. modifikovaný systém Saint-Lague, který se od předchozího liší tím, že se nezačíná dělit číslem 1, nýbrž až 1,4, čímž se ztěžuje přístup menších stran k prvému mandátu. Dělitele v něm lze též vyjádřit matematicky jako „ $/(10n - 5) : 7$ “;¹⁶
- e) systém **dánský** – dělí se čísly 1, 4, 7, 10 atd., což je určitým zvýhodněním menších stran. Dělitele v něm lze též vyjádřit matematicky jako „ $\sqrt{3n - 2}$ “;
- f) systém **Huntingtonův**, který se používá v USA pro rozdělení mandátů do Sněmovny reprezentantů mezi jednotlivé státy. Protože Ústava USA vyžaduje, aby každý stát bez ohledu na velikost měl ve Sněmovně zastoupení, je prvním dělitelem nula. Dosahuje se toho pomocí vzorce „ $\sqrt{n(n - 1)}$ “, když při dosažení za n čísla 1 dostaneme výsledek ∞ .

¹⁶Tak je tento princip vyjádřen v literatuře. Např. M. Gallagher: Quotas, Thresholds, Paradoxes und Majorities. British Journal of Political Science, roč. 1992, č. 4, s. 470, považují však za potřebné podotknout, že v praxi se uplatňuje až když $n = 2$.

d) Poloproporcionální volební techniky

Většinové volební techniky mohou rovněž ve větší nebo menší míře produkovat proporcionální volební výsledky a přispívat k zastoupení menšiny za podmínky, že probíhají ve vícemandátových volebních obvodech. Někdy se v této souvislosti hovoří o poloproporcionálních systémech, které se vytvářejí následujícím způsobem:

- a) omezené (**limitované**) hlasování – volič nemá tolik hlasů, kolik se volí poslanců. Tím je většinou ztíženo prosadit plný počet svých kandidátů, i když to není při její dobré volební taktice a disciplinovaném hlasování vyloučeno,
- b) soustředěné (**kumulované**) hlasování – volič sice má tolik hlasů, kolik se volí poslanců, ale menšinou je ulehčeno prosadit jejího kandidáta tím, že volič může dát jednomu kandidátu více (až 3) hlasů.

e) Jednojmenné přenosné hlasování

Na rozhraní uvedených poloproporcionálních modifikací a technik poměrného zastoupení se nachází systém jednojmenného přenosného hlasování, který je u nás znám jako irský systém. Irská ústava jej však v čl. 16 označuje výslovně za systém poměrného zastoupení, stejně jako judikatura Evropské komise pro lidská práva. Tento systém se navenek podobá systému alternativního hlasování, nejde však o jednomandátové volební obvody, nýbrž o obvody, kde se volí nejméně tři poslanci a kde ke zvolení není přirozeně třeba absolutní většiny, nýbrž dosažení stanovené volební kvoty (viz výše Droopova nebo na Maltě Hagenbach-Bischoffova formule).

Jeho podstatou je možnost voliče sestavit pořadí kandidátů podle vlastní preference, přičemž tyto preference lze při zjišťování výsledků přenášet v případě potřeby z kandidáta voličem nejvýše preferovaného (pokud dosáhl Droopovy kvoty nebo naopak již nemá naději na úspěch) na kandidáta s preferencí č. 2 atd. Např. se volí tři poslanci. Droopova quota je dejme tomu 10 tisíc hlasů a kandidát A získal 15 tisíc hlasů. To znamená, že je zvolen, neboť dosáhl kvoty,

ale současně ji přesáhl. Proto se jeho lístky vyjmou ze sčítání a zjistí se, kdo je na nich uveden jako druhý. Např. kandidát B, který získal 8 tisíc prvních pořadí, byl na lístcích kandidáta A uveden jako druhý v 6 tisíci případech. Pak se jeho zisk za 2. pořadí na lístcích kandidáta A vypočítá tak, že se násobí 6 tisíc podílem 10 tisíc ku 15 tisícům, tj. 4 tisíce. Součtem 8 tisíc hlasů za 4 pořadí a 4 tisíc hlasů za druhé pořadí kandidát A získal celkem 12 tisíc hlasů a je rovněž zvolen.

5.4 Formy přímé demokracie

V rámci množství podob demokratické formy vlády zaujímají klíčové místo formy přímé a zastupitelské demokracie. To proto, že jsou bezprostředním obsahovým naplněním základní znaku demokracie – vlády lidu z hlediska formy, kterou je tato vláda realizována. Postoj k oběma formám není ani dnes jednotný. Obě jsou svými zastánci chápány jako forma realizace suverenity či svrchovanosti, která je jednu z nesložitějších otázek politické a ústavní teorie.

Suverenita jako svrchovaná, nikým neomezená moc určovat poměry ve státě, je jedním z jejích ústředních bodů. V rámci politických a právních teorií se můžeme přitom setkat s přístupy, podle kterých je nositelem či subjektem suverenity lid, národ (Francie od 18. století), jedince nebo určité skupiny lidí (nejsilnější, nejmoudřejší, třída, parlament, monarcha, diktátor), Boha (teokracie), rozum (nejmoudřejší, filosofové na trůně atd.), právo (teorie přirozeného nebo objektivního práva) a konečně také stát.

5.4.1 Původní formy přímé demokracie

Původem je přímá demokracie formou rozhodování ve starořeckých polis. Tato tradice výrazně ovlivnila demokratické teorie 18. století, mezi kterými důrazem na přímou demokracii vyniká Rousseau.